

Kulturna baština Barbana

Rojnić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:101631>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke
studije

PAULA ROJNIĆ

KULTURNA BAŠTINA BARBANA

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke
studije

PAULA ROJNIĆ

KULTURNA BAŠTINA BARBANA

Završni rad

JMBAG: 380-KT, redovita studentica

Studijski smjer: Interdisciplinarni studij Kultura i turizam

Predmet: Kulturno – povijesni spomenici

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Paula Rojnić, kandidatkinja za prvostupnicu interdisciplinarnog studija Kulture i turizma, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 5. rujna 2016.

Studentica:

Paula Rojnić

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Paula Rojnić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Kulturna baština Barbana“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 5. rujna 2016.

Potpis:

SADRŽAJ

1	UVOD	1
2	BARBAN	3
2.1	Povijest Barbana	3
2.2	Vladavina u Barbanu	4
2.3	Uloga Petra Stankovića na području Barbana	5
2.4	Petar Stanković i agronomija.....	7
3	POVIJEST OSNOVNE ŠKOLE BARBAN	8
4	BARBANSKI KAMENI ZAPISI	9
5	BARBANSKI KAŠTEL	11
6	BARBANSKE CRKVE	12
6.1	Crkva sv. Nikole	12
6.2	Crkva sv. Antuna Opata.....	13
6.2.1	<i>Freske</i>	15
6.2.2	<i>Glagoljički grafiti</i>	16
6.3	Crkva sv. Jakova.....	17
6.3.1	<i>Zidne slike</i>	17
6.4	Crkva Majke Božje od Oranice	19
7	NEMATERIJALNA BAŠTINA – KUD BARBAN	20
7.1	Tradicionalna odjeća – narodne nošnje	20
7.1.1	<i>Ženska tradicionalna odjeća Barbanštine</i>	21
7.1.2	<i>Muška tradicionalna odjeća Barbanštine</i>	22
8	ZAKLJUČAK	24
	LITERATURA.....	25
	PRILOZI.....	26
	SAŽETAK.....	27

1 UVOD

Tema završnog rada je kulturna baština Barbana. Kroz završni rad govorit će se općenito o Barbanu, povijesti Barbana, Petru Stankoviću, povijesti Osnovne škole Barban, barbanskim kamenim zapisima, barbanskom kaštelu, crkvi sv. Nikole, crkvi sv. Antuna Opata, crkvi sv. Jakova, crkvi Majke Božje od Oranice, te o nematerijalnoj baštini, odnosno KUD-u Barban. Kako bi se поближе upoznali s malim gradićem po imenu Barban, valja spomenuti njegov smještaj.

Nalazi se u južnom dijelu istočne obale Istre, na visoravni koja dijeli Labinštinu od Puljštine, iznad doline rijeke Raše. Središte je Općine Barban, koja ima izlaz na more u Raškom zaljevu. Kada govorimo o povijesti Barbana, njegov postanak veže se za 6. stoljeće, to je doba kada Dalmacijom i Istrom vlada Bizant. Imao je vrlo burnu prošlost, nekoliko je puta u ratnim sukobima teško stradavao, ali se uvijek iznova obnavljao. Važnu ulogu u Barbanu imao je Petar Stanković / Pietro Stancovich. Godine 1795. doživio je brz uspon na crkvenoj ljestvici. Zaređen je od tadašnjeg pulskog biskupa Ivana Dominika Jurasu za svećenika. Dvije godine kasnije nalazi se na dužnosti crkvenog orguljaša, a iste godine postaje i upraviteljem župe. Otprilike u to doba, po želji svojih sumještana, imenovan je kanonikom zborne crkve Sv. Nikole. Stanković se također bavio i književnim i znanstvenim radom, što dokazuje niz njegovih objavljenih djela. Valja naglasiti kako je Petar Stanković zaslužan i za stručnu potporu za uređenje Osnovne škole Barban. U početku prvi učenici barbanske škole bili su isključivo dječaci, a 1936. izgrađena je lijepa nova školska zgrada s četiri velike učionice i ostalim pomoćnim prostorijama, po tadašnjim standardima za petogodišnju osnovnu školu.

Barban je mjesto koje ima vrlo bogatu prošlost i čuva niz kamenih zapisa koji imaju važnu ulogu za samu povijest, te se vežu za postanak i važnost crkvi samoga mjesta. Osim kamenih zapisa, kulturna baština Barbana veže se uz kaštel, koji je bio opasan bedemima i kulama, od kojih su sačuvane dvije kule, jedna okrugla, a druga četverokutna. U kaštelu je boravio i uređivao gosposkijski kapetan koji je kao obrazovana osoba upravljao čitavim krajem u ime vlastelina Loredana.

Jedan od najvažnijih spomenika Barbanštine je svakako crkva sv. Nikole, a Sv. Nikola je ujedno i zaštitnik Barbana. Njegova svetkovina obilježava se 6. prosinca. Sv. Nikola naslikan je gotovo preko cijelog visokog stropa crkve, te slika potječe iz 1843. Barban ima još tri manje crkve. Jedna od njih je crkva sv. Antuna Opata, koja je prepoznatljiva po velikom broju fresaka i grafita koje je otkrio Branko Fučić. Akademik Fučić je na zidovima crkve sv.

Antuna Opata iščitao 45 grafita iz 15. i 16. stoljeća. Najstariji grafit potječe iz 1429. Sljedeća srednjovjekovna crkvica u Barbanu je crkva sv. Jakova. Ona je jedna od šest crkava koje se nalaze u Istri, a posvećene su Sv. Jakovu. Prepoznatljiva je po tragovima zidnih slika. Posljednja je crkva Blažene Djevice Marije od Karmela (Majke Božje od Oranice). Nalazi se na samom ulazu u Barban iz smjera Žminja. Crkva je sagrađena 1664., među poljima izvan naselja, od lijepo klesanog kamena. U posljednjem dijelu rada bit će govora o nematerijalnoj baštini, odnosno o Kulturno umjetničkom društvu Barban. Kulturno umjetničko društvo Barban osnovano je 17. travnja 1976. Barbanski balun i starinska polka bili su prvi plesovi koje su barbanski plesači usvojili. Kako bi plesači bili prepoznatljivi, imali su specifičnu odjeću, narodnu nošnju.

2 BARBAN

Barban je malo slikovito i povijesno mjesto u južnom dijelu istočne obale Istre, akropolskog tipa, smješteno na visoravni koja dijeli Labinštinu od Puljštine, iznad doline rijeke Raše. Posjeduje niz dobro očuvanih zdanja iz razdoblja baroka i gotike, palača, crkvi i zvonika te je idealan za posjete ljubitelja kulturno – povijesne baštine. Središte je Općine Barban, koja ima izlaz na more u Raškom zaljevu. Sama Općina Barban osnovana je početkom 1993. i od tada djeluje samostalno kao jedinica lokalne samouprave (do tada je bila sastavni dio Općine Pula). Tijela Općine Barban su Općinsko vijeće i Općinski načelnik. Dan Općine Barban je 6. prosinca, na dan Sv. Nikole zaštitnika Župe i Općine Barban. Na taj dan se održava svečana sjednica Općinskog vijeća i prigodne svečanosti.

Na području Općine Barban turizam se razvija od 2001. Zahvaljujući dobrom geografskom položaju, velikoj površini te velikom broju naselja, mogućnosti za razvoj turizma su brojne. Gotovo u svakom naselju obnovljene su ili izgrađene kuće za odmor, a na području nekih naselja ima već sada veći broj turističkih ležajeva nego stanovnika. Pitoma priroda unutrašnjosti, izlaz na more u Raškom zaljevu, obnovljena sela s ponudom luksuzno opremljenih vila s bazenima i brojnim drugim sadržajima, te gastronomski, adrenalinski, rekreativni i kulturni sadržaji pridonijeli su ubrzanom razvoju turizma općine u posljednjih desetak godina. Područje Barbanštine vrlo je pristupačno sa svih strana, reljef je blago valovit s nizom niskih brežuljaka i vrtača, te većim strminama koje se spuštaju prema dolini Raše. Cijelo područje ima smjer laganog spuštanja prema južnoj Istri, prema Puli. Ime Barban antičkog je ili romanskog podrijetla, potječe od korijena riječi barb, što znači brada ili od rimskog obiteljskog imena Barbius, Barbus, Barbatus.

2.1 Povijest Barbana

Postanak Barbana veže se za 6. stoljeće, to je doba kada Dalmacijom i Istrom vlada Bizant. Malo koje istarsko selo može se pohvaliti tolikim brojem onih koji su pisali o njegovoj prošlosti, kao što je to slučaj s Barbanom. Mnogi su pisali o prilikama u Barbanu, pa je to pisanje danas izvor za proučavanje barbanske prošlosti. „Neki od tih zapisa javljaju se već u 17. stoljeću kada tadašnji novigradski biskup Giacomo Filippo Tomasini piše o položaju,

proizvodnji, broju kuća, feudalnoj i općinskoj upravi u Barbanu u svojim povijesno geografskim komentarima.“¹

Povijesnu građu, dokumente i isprave koji se svojim sadržajem odnose na Barban i njegovo područje počeo je objavljivati Pietro Kandler. Takvim radom istaknuo se i Josip Batel, nekadašnji načelnik barbanske općine, koji je za svog službovanja sedamdesetih godina XIX. stoljeća u tada još postojećem arhivu barbanske općine odabrao i prepisivao najznačajnije dokumente barbanske prošlosti, a neke i objavio.

„Važan povijesni dokument je onaj od 10. veljače 1199. u kojemu se spominje sukob pulske komune i Barbana. U njemu se navodi kako je barbanski župan Pribislav u prisutnosti grofa Hengelparta postigao nagodbu s puljskim podestatom Rugerijem te mu prisegao da će pulskoj komuni davati četvrtinu i travarinu, proganjati zločince i podvrgavati se pulskome sudu.“²

2.2 Vladavina u Barbanu

Iako je Barban malo naselje, ima doista burnu prošlost. Nekoliko je puta u ratnim sukobima teško stradavao, ali je uvijek iznova obnavljan, te su tako i danas opstali dijelovi njegova starog utvrđenja. Barban je od početka 16. stoljeća, s dijelom zapadne i južne Istre, pripadao Mletačkoj Republici, dok je dio centralne i istočne Istre držala i dalje Austrija kao središte Habsburške Monarhije. Barban je bio hrvatski kraj, a stanovništvo su pred vlastima zastupali župani i feudalni predstavnici specifične hrvatske ustanove. Ubrzo su 1536. feudalni posjed s pripadnostima i pravnom jurisdikcijom nad Barbanom kupili Mlečani, braća Loredani.

S obzirom na to da je Barban bio važna vojna točka u obrani mletačke granice prema habsburškoj Pazinskoj knežiji, teško je stradao u uskočkim provalama 1610. i 1612., za Uskočkog rata, ali i u epidemiji kuge koja je uslijedila. Nakon potpune devastacije Barban je ipak bio obnovljen pa je potkraj mletačke vladavine izložen talijanizaciji koja je pokušala poništiti jaku glagoljašku tradiciju i svako svjedočanstvo o izrazito hrvatskome etničkom obilježju gradića. Plemićka je obitelj Loredan držala Barban sve do 1805., kada je mletačka Istra došla pod francusku vlast i Barbanština postala dijelom Napoleonove Kraljevine Italije. Uoči ulaska francuskih postrojbi Loredanovi su napustili svoje stoljetno sjedište te vlast u naselju predali županu Ivi Pavliću i podžupanu Mati Mirkoviću koji su svečano dočekali

¹ *Barban i Barbanština*, Izdavačka zajednica Čakavskog sabora, Pula 1976., str. 99.

² <http://tz-barban.hr/hr/povijest.php?cat=povijest> (10. prosinca 2015.)

Francuze i oslobođenje od feudalnih obveza. No Barbanci su kratko uživali u toj slobodi jer već je 1813. nakon Napoleonova sloma, vlast u Barbanu preuzela Habsburška Monarhija koja je gradić vratila obitelji Loredan, a oni su njime upravljali sve do 1869. i ukidanja feudalnih prava.

2.3 Uloga Petra Stankovića na području Barbana

Petar Stanković rodio se 24. veljače 1771. u Barbanu, a umro je u rodnome mjestu 12. rujna 1852. Rođen je u hrvatskom kraju s nešto Talijana, u staroj hrvatskoj obitelji, koja je bila ugledna i što je u to vrijeme bila rijetkost za Hrvate u Istri. „Petar Stanković sebe nije držao Hrvatom, već Talijanom. Stidio se pred stranim svijetom svoga hrvatskog porijekla i prezimena, jer mu je bilo neprilično da se njega, bogataša, učena čovjeka, izjednačuje s masom stanovništva najniže društvene ljestvice. Dakako, u Barbanu nije mogao izigravati Talijana, iako je zaista bio bogat čovjek. Ali, zato je ovdje svojski svima pokazivao svoju učenost, svoju superiornost.“³

Stanković je završio teologiju u Padovi, ali se već tada zanimao za prirodne i tehničke znanosti. Bavio se i spisateljskim radom, te je objavio dvadesetak radova. Ostavio je za sobom i više rukopisa. Sve ga to svrstava među najplodnije pisce Istre prve polovice 19. stoljeća. Stanković se naročito zanimao i za povijest i prošlost, kao na primjer Barbana. Nakon završetka školovanja vratio se 1795. u svoj rodni Barban te doživio brz uspon na crkvenoj ljestvici. U godini povratka zaređen je od tadašnjeg pulskog biskupa Ivana Dominika Jurasu za svećenika. Dvije godine kasnije nalazi se na dužnosti crkvenog orguljaša, a iste godine postaje i upraviteljem župe. Otprilike u to doba, po želji svojih sumješтана, imenovan je kanonikom zborne crkve sv. Nikole. Godine 1808., poslije jedanaest godina upravljanja župom, posvećuje se don Stanković u potpunosti samo kanoničkim dužnostima. Ta mu služba, između ostalog, ostavlja više vremena za bavljenje književnim i znanstvenim radom, ali i za brigu o njegovom pozamašnom imanju, koje se navodno prostiralo na četiri hektara i veći broj zakupničkih obitelji. To mu je imanje donosilo znatan prihod i stoga omogućavalo lagodan život. Također posebno je pazio na to kamo će ulagati svoj novac. Dosta ga je utrošio na kupovinu knjiga, izdavanje vlastitih djela, te za putovanja i boravke u inozemstvu. Međutim, uz zanimanje za vlastitu korist, Petar Stanković ponekad je bio dobrotvor i prema okolini. Tako se svojim ugledom i bogatstvom pobrinuo za unaprjeđenje školstva u rodnom

³ *Barban i Barbanština*, str. 170.

kraju, a uz to je novčano potpomagao svoje prijatelje i pokojeg nadarenog barbanskog studenta.

„Prva mu je knjiga tiskana 1818. godine pod nazivom *Versi*. To je zbirka sastavljena od sedamdesetak njegovih stihova i jedne povijesne priče. Najzanimljivija godina je svakako 1828., jer te godine izlazi jedini veći rad na hrvatskom jeziku, vjerska knjižica *Kratak nauk karstianski*. U toj i sljedećoj godini otisnuto mu je najopsežnije, ujedno i najslavnije djelo – knjiga u tri sveska nazvana *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*. Počevši pisati tu knjigu, Stanković je namjeravao prikupiti na jednom mjestu životopise onih Istrana koji su se u prošlosti istaknuli u nekom od područja ljudskog djelovanja, kako bi pokazao vrijednost svojega rodnog istarskog kraja.“⁴

Pisao je i o amfiteatru u Puli, ali i o poljoprivrednim oruđima, o nizu problema i predmeta iz raznih područja. „Svoju je knjižnicu s više tisuća djela ostavio Rovinju i ona se čuva u Zavičajnom muzeju Rovinja pod nazivom „Stancoviciana“. U Puli se pak nalazi niz njegovih rukopisa. U Stancoviciani se nalazi niz rukopisa, prijevoda, bilježaka s predavanja filozofije na udinskom sjemeništu 1792. godine, svezak o fizici s četrdesetak raznih tehničkih naprava, knjige koje je sam napisao s različitom tematikom. Tu je i niz knjiga o Istri različitih autora iz kojih je crpio svoja znanja o Istri, ali koje je koristio za pisanje svoje knjige „Biografia degli uomini distinti dell'Istria“ („Životopisi znamenitih ljudi iz Istre“).“⁵

Bavio se i projektiranjem kuća, pa je po njegovim nacrtima dograđena velika zgrada u stilu klasicističke arhitekture, koju je dao za sebe renovirati u Barbanu. Živio je za svoje doba vrlo zanimljivo. Barban je bio središte njegova svemira, čitav se njegov svijet vrtio oko Barbana. U Barbanu je rođen, umro i pokopan. Iz Barbana je izbivao samo tijekom školovanja ili kada bi odlazio na kraća ili duža putovanja. Barban je bio njegov pravi dom, mjesto stanovanja i rada. Rođeni Hrvat, držao se Talijanom, klanjao se Francuzima, ali je uvijek ostao vezan za hrvatski seoski korijen. Veliki dio svojega vijeka posvetio je znanju i njegovoj djelatnoj primjeni. Objavljena i neobjavljena djela i izumljeni uređaji iz agronomije samo su jedan od dokaza koji govore o tome, da se od hrvatskih korijena nikad nije otrgnuo. Bio je pravi polihistor, posjedovao je veliko općenito znanje u mnogim područjima znanosti, ali jedino se agronomija, kao čvrsta poveznica sa seoskim, hrvatskim podrijetlom, provlačila kroz čitav njegov život.

⁴ Lukšić, E., *Zaslужni Barbanac Petar Stanković (1771. – 1852.)*, str. 126.

⁵ <http://tz-barban.hr/hr/povijest.php?cat=povijest> (20. ožujka 2016.)

2.4 Petar Stanković i agronomija

Petar Stanković se poljoprivrednom tematikom bavio od rane mladosti, primjerice sklapanjem pluga – sijača. Kasnije se bavio rješavanjem poljoprivredno – tehničkih problema, izrađivao je crpke i razne cijevi, preše za lakše dobivanje vina, naprave za pretakanje vina, automatske pile i slično. Posebice su ga zaokupljale vinske teme, masline, stvaranje raznih agrotehničkih naprava i poseban način poljoprivredne proizvodnje. „Njegov možda najpoznatiji izum je stroj nazvan *Spolpoliva*. Služio je za brzo odvajanje koštica od mesnatog dijela ploda masline, a s njime u sklopu, djelovao je i odgovarajući nepomični ili prijenosni tijesak zvan *Torchioliva*. Tim se pronalascima mogla značajno ubrzati, odnosno povećati, u to doba izrazito spora prerada maslina i proizvodnja ulja. Kakvoću tih proizvoda pokazuju činjenice da su pisani prikazi o tim strojevima odmah nakon objavljivanja (1840. godine), provedeni u Francuskoj te je Središnje kraljevsko društvo za ratarstvo iz Pariza nagovorilo svoju vlast na stupanje u pregovore s barbanskim svećenikom radi kupnje tih korisnih naprava.“⁶

I vino je bila velika preokupacija Petra Stankovića, o čemu svjedoči više izuma na tom području, kao i dvije knjige. Dok su barbanski i istarski vinogradari radili u vinogradu, Stanković je nastojao pronaći najbolje načine proizvodnje, rukovanja i zaštite vina. Njegovi izumi dokazuju da je bio veliki praktičar i da je sve morao izraditi i isprobati, pa tek pisati o tome i to objaviti. Djela Petra Stankovića, vezana uz proizvodnju kvalitetnog vina, pojavljuju se u određenim razmacima punih 30 godina. To je dokaz Stankovićeve ljubavi prema ovoj problematici, kojoj se odano posvetio čitajući najnovije publikacije svojeg vremena o toj temi.

⁶ *Barbanski zapisi*, sv. 2., Općina Barban, 2014., str. 118.

3 POVIJEST OSNOVNE ŠKOLE BARBAN

„Osnovna škola Barban utemeljena je 1818. godine u jednoj uređenoj školskoj učionici na katu, gdje je još i danas velika postojeća zgrada na barbanskoj placi. Utemeljitelji Škole bili su sa strane tadašnje Općine Barban načelnik Capponi, financijsku potporu za uređenje dao je venecijanski plemić Luigi Pisani, a stručnu tadašnji barbanski kanonik Petar Stanković. Prvi učenici barbanske škole bili su isključivo dječaci, u prosjeku njih 25 do 30, i to iz Barbana te okolnih sela: Puntere, Melnice, Špadići, Frkeči, Celići, Fumeti, Kožljani, Pavlići, Grandići, Želiski, Bateli i Golešova. Barbanska osnovna škola je od utemeljenja do 1875. godine radila kao dvogodišnja, a u njoj je glavni predmet bio vjeronauk. Vjeroučitelji su bili barbanski svećenici. Među prvima kanonik Petar Stanković, zatim župnici Anton Gambin, Anton Kraizer, Anton Gregorinić i drugi. Od 1875. do 1918. godine barbanska osnovna škola, temeljem Državnog zakona o pučkim školama iz 1869. godine, radi kao trogodišnja hrvatska pučka škola, u kojoj se uz vjeronauk kao glavni predmet uče čitanje, pisanje i računanje na hrvatskom jeziku. Talijanski jezik uči se od drugog razreda, a podučavalo se još i crtanje i pjevanje, ženska ručna djela za djevojčice, te tjelovježba za dječake. Od 1924. do 1943. godine u Barbanu radi petogodišnja talijaska osnovna škola. Školu je godišnje polazilo oko 80 do 90 učenika raspoređenih u pet razreda, a nastavu su vodila 3 do 4 učitelja i učiteljica i to isključivo na talijanskom jeziku. Godine 1936. izgrađena je u Barbanu lijepa nova školska zgrada sa četiri velike učionice i ostalim pomoćnim prostorijama, po tadašnjim standardima za petogodišnju osnovnu školu.“⁷

U vrijeme njemačke okupacije Barbana i Barbanštine, Osnovna škola Barban nije radila. Školska zgrada bila je spaljena i nisu postojali nikakvi uvjeti za rad. Novo razdoblje barbanske osnovne škole započinje 1957. kada se pristupilo obnovi. U prizemlju su sagrađene dvije veće školske učionice, a na katu stanovi za učitelje. Te iste godine škola dobiva novi naziv: Osnovna škola „Jure Filipović“ Barban. Polaze je u prva četiri razreda učenici iz Barbana i uže okolice, a u peti do osmog razreda još i učenici područnih škola Hrboki, Grandići, Petehi, Prnjani i Sutivanac. God. 2005. otvorena je nova školska zgrada, na današnjoj lokaciji.

⁷ <http://os-barban.skole.hr/skola/povijest> (20. ožujka 2016.)

4 BARBANSKI KAMENI ZAPISI

O proučavanju bogate prošlosti Brbana i Barbanštine najviše se spominje u ostavštini Josipa Batela, koja se čuva u arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. U toj bogatoj ostavštini, čuvaju se prijepisi zapisa u kamenu za koje je Batel prije gotovo stotinu i pedeset godina smatrao da ih treba zabilježiti. Najstariji zapisi koje je Josip Batel uočio i smatrao da ih treba zabilježiti vezani su uz gotovo tri stoljeća vladavine venecijanske obitelji Loredan, feudalnih gospodara Barbansko – rakljanskog feuda. Venecijanska obitelj Loredan bila je u posjedu ovih područja od 1536. Iste su godine Loredani na zid barbanskog kaštela postavili kamenu ploču s obiteljskim grbom i natpisom kojim se navode kao gospodari rakljanskog i barbanskog feuda. Gradska loža iz 1555. prva je građevina koju Loredani grade u Barbanu. (sl. 1.).

Batel je zabilježio natpis s kamene ploče koja se nalazila na pročelju lože, s godinom gradnje i imenom tadašnjeg kapetana Pietra Ravenolda. „Također treba spomenuti da se u loži nalazio zapis, čiji je autor Petar Stanković, a koji Josip Batel nije zabilježio. Loža je rekonstruirana 1842., kada je gornji kat lože na kojem se nalazio fontik (spremište za žito), uređen za školu i stan učitelja. Postojeći kameni stupovi u prizemlju zamijenjeni su zidom od opeke, te nezadovoljan izmjenama, Petar Stanković sastavlja zapis kojem uz godinu gradnje dodaje sarkastičan komentar na latinskom jeziku, koji u slobodnom, prijevodu glasi: *Od kamena vječnog očevi naši načiniše stupove, mi ih zamijenismo glinom nestalnom.*“⁸

⁸ *Barbanski zapisi*, sv. 4., Općina Barban, 2016., str. 48.

Slika 1. Barbanska loža

(Izvor: <http://www.smrikve.com>, 2016.)

Župna crkva Sv. Nikole čuva najviše kamenih zapisa, za koje je Josip Batel smatrao da ih treba zabilježiti. Među zapisima koji su postojali prije temeljite obnove crkve 1700., ističu se natpisi s nadgrobnih ploča barbanskih župana. Batel je zabilježio i prvi zapis u novoobnovljenoj župnoj crkvi iz 1706., koji spominje Martina Stankovića, djeda Petra Stankovića. Zapis je važan jer nam kazuje da su se Stankovići u Barban doselili najkasnije sredinom 17. stoljeća, što je stotinjak godina ranije nego što navode gotovo svi autori koji se bave životopisom Petra Stankovića.

5 BARBANSKI KAŠTEL

Srednjovjekovni kaštel bio je opasan bedemima i kulama, od kojih su sačuvane dvije kule, jedna okrugla, a druga četverokutna. U kaštel se ulazilo kroz dvojna vrata, Vela vrata iznad kojih se nalazi grb obitelji Loredan, koja su vodila na glavni trg i Mala vrata koja nadvisuju ostaci srednjovjekovnog bedema. „Danas je od kaštela najbolje očuvana snažna kvadratna branič-kula u jugozapadnom uglu, a obrambena je građevina bila dodatno osigurana i manjom kvadratnom kulom podignutom usred sjevernog bedema i polukružnom kulom u sjeveroistočnome uglu. Sve su te kule zajedno s bedemom 1700. uključene u sjeverno bočno pročelje današnje župne crkve sv. Nikole. U kaštelu je bila palača koju je uz istočni bedem 1606. izgradio barbanski kapetan Antonio Cappello, a na nju je potom 1708. s istočne strane dograđena današnja palača Loredan, kao dugačka i uska dvokatna građevina čije je vanjsko pročelje ukrašeno lijepim polukružnim portalom iznad koje je balkon s krovnom željeznom ogradom.“⁹

Barbanski kaštel tada je imao nekoliko desetaka kuća. Crkva sv. Nikole i vlastelinska zgrada s kancelarijom, spremištima i dvorištem bili su opasani zidom, u koji su na nekoliko mjesta bile umetnute okrugle ili kvadratne zidane kule. U kaštelu je boravio i uređivao gospođijski kapetan koji je kao obrazovana osoba upravljao čitavim krajem u ime vlastelina Loredana, koji je živio u Veneciji, svojem rodnom mjestu. Kanonici su stanovali izvan kaštela, svaki za sebe. Također vrata kaštela su noću bila zatvorena. Pored vanjske crkvice sv. Antuna kroz lijepa u 18. stoljeću od kamena sagrađena Vela vrata, u kaštel je ulazila cesta. Na suprotnoj strani mjesta nalaze se Mala vrata, također iz 18. stoljeća. Stanovnici su uglavnom živjeli po selima, a u kaštelu su stanovali uglavnom upravitelji, obrtnici, svećenici i liječnik.

⁹ <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2015/08/07/istarski-kasteli-naselja-jugoistocne-sredisnje-istre-i-labinstine/> (22. ožujka 2016.)

6 BARBANSKE CRKVE

Barban je mjesto u kojemu se mogu razgledati četiri crkve. Najveća je župna crkva sv. Nikole, sagrađena 1701. u baroknom stilu, zatim crkva sv. Jakova, crkva sv. Antuna Pustinjaka te crkva Majke Božje od Oranice. Crkvice sv. Antuna prepoznatljiva je po freskama, koje su dosta oštećene, no i pored toga jasno se naziru likovi koji govore o raskoši ovih fresaka u prošlosti. U crkvi sv. Jakova oslikan je ciklus legendi o sv. Jakovu, koji je jedinstven na ovom području. Crkva Majke Božje od Oranice je sagrađena 1664. Iste godine crkva se spominje pod nazivom Gospe Karmelske. Iako sve isprave bilježe naziv „od oranice“, on se nije prevodio niti u dokumentima na latinskom jeziku.

6.1 Crkva sv. Nikole

Crkva sv. Nikole podignuta je sredinom 15. stoljeća na ostacima kaštela koji je bio središte srednjovjekovnog utvrđenog naselja. Crkva se nalazi u samom centru Barbana, a Sv. Nikola ujedno je i zaštitnik mjesta (sl. 2.). Crkva ima povišeno svetište, sakristiju s velikim mramornim stupovima i mramorni oltar s likovima svetaca. Sa strane i uokolo unutrašnjosti crkve nalaze se kipovi Blažene Djevice Marije s Djetetom, kip Sv. Petra, Sv. Pavla, Sv. Josipa i Sv. Antona te drveni kip Sv. Nikole. Iznad ulaza nalazi se terasa koja je služila kao pjevalište, gdje su se nalazile orgulje kojih danas više nema. Sv. Nikola naslikan je gotovo preko cijelog visokog stropa crkve, a slika potječe iz 1843. Zvonik je visok 25 metara i ima tri zvona. Crkva Sv. Nikole podignuta je 1701. financijskim sredstvima koje je prikupilo 13 bratovština i kaptol. Za razliku od stare barbanske crkve, sagrađene u romaničkom stilu i s polukružnim svetištem, sadašnja je u baroknom stilu i s četverouglatim svetištem, koje je od poda crkve uzdignuto s pet stuba. Stara crkva bila je manja od današnje, a duljinom je dolazila samo do početka pjevališta i sadašnje krstionice, pa nije stizala do zvonika. Umjetničku vrijednost u crkvi sv. Nikole ima veliki drveni obojani kip Sv. Nikole, koji je postavljen s desne strane svetišta, a nekada se na blagdan sveca postavljao u sredinu crkve i nosio u procesiji.

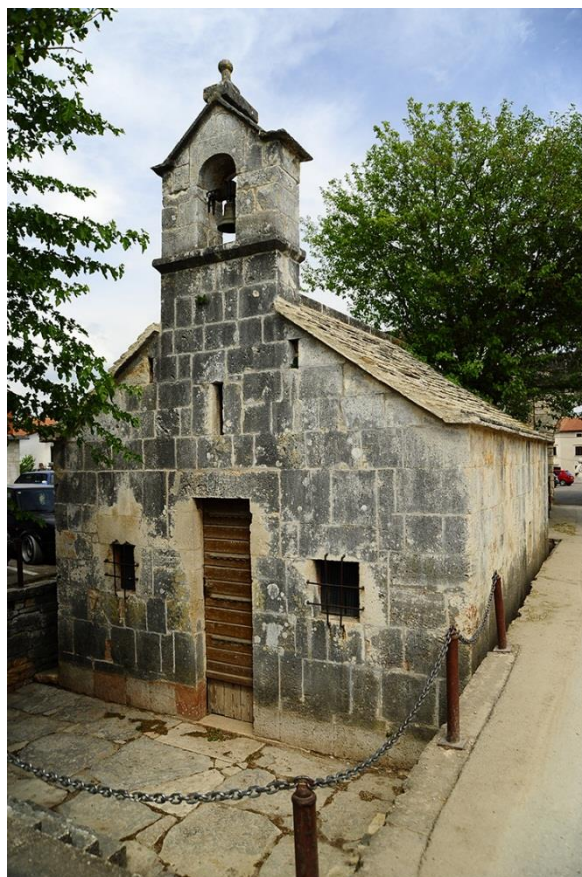
Slika 2. Crkva sv. Nikole u Barbanu

(Izvor: <http://www.panoramio.com>, 2016.)

6.2 Crkva sv. Antuna Opata

Crkva sv. Antuna Opata smještena je izvan perimetra srednjovjekovnog utvrđenog naselja, uz zapadna Vela vrata, na glavnom prilazu ceste koja spaja Barban sa sjevernom, zapadnom i južnom Istrom. Razina ceste s vremenom je podignuta, tako da doseže trećinu visine zidova crkve, a podzidana je okomitim zidom, paralelnim s istočnim i južnim pročeljem na odstojanju od dvadesetak centimetara. Sjeverno je, s nešto većim odstojanjem, zid parkirališta, a sa zapadne strane stubište za prilaz s ceste. Stoga građevina djeluje kao ukopana. Tehnika gradnje je vrlo kvalitetna. Građevina je zidana glatko obrađenim kamenim kvadrima podjednake veličine u pravilnim pasovima iste širine (sl. 3.). Krov je izveden od škrlja, pravilno rezanih i slaganih zbijeno jedne do drugih u pravilnim redovima iste širine.

Na sredini istočnog, sjevernog i južnog zida je uski pravokutni prozor. Unutrašnji prostor sastoji se od jednostavnog i malenog jednobrodnog pravokutnog tlocrta, čije bočne stijene u cijeloj svojoj duljini prelaze u šiljasti svod, koji svojom jedinstvenom konstrukcijom prekriva unutrašnji prostor. Pod crkve izrađen je od velikih, kvadratnih kamenih ploča, a uz zid vrata je uzidana valjkasta kamena posuda za vodu s istaknutom trakom na gornjem i donjem bridu. „Crkva sv. Antuna Opata izgrađena je na prijelazu iz 14. u 15. stoljeće u stilu gotičke pučke arhitekture. Nadsvođena je šiljastim svodom, koji svojom jedinstvenom konstrukcijom prekriva unutrašnji prostor. Oslíkana je freskama u prvoj četvrtini 15. stoljeća. Na bočnim zidovima i na svodu nižu se u dva pojasa prizori iz legende o sv. Antunu Pustinjaku. Po zidovima crkve ugrebano je mnogo grafita te crteža niza jedrenjaka i galija iz 15. i 16. stoljeća.“¹⁰

Slika 3. Crkva sv. Antuna Opata

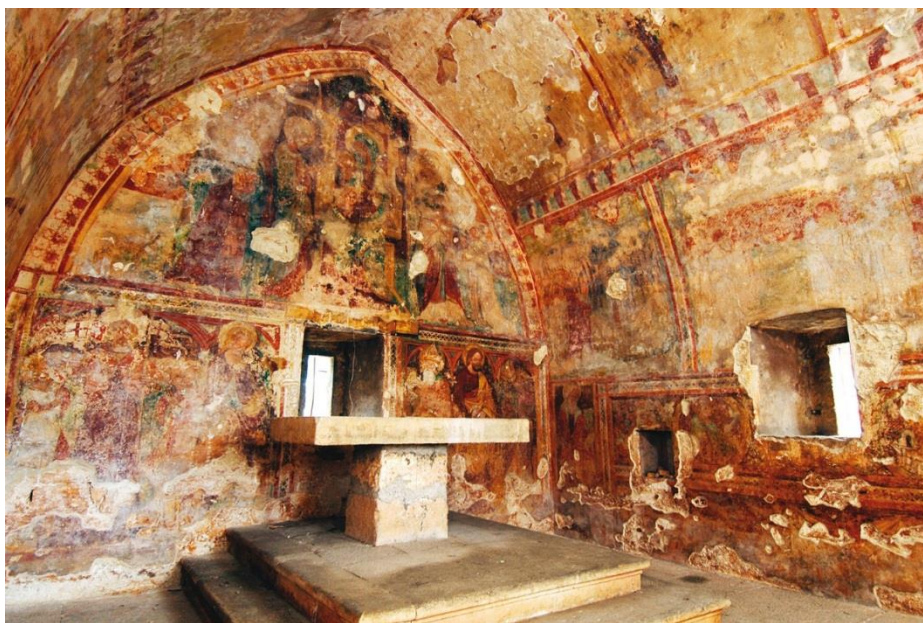
(Izvor: <http://www.istria-culture.com>, 2016.)

¹⁰ *Barbanski zapisi*, sv. 1., Općina Barban, 2013., str. 35.

6.2.1 Freske

„U crkvi sv. Antuna Opata freske su se protezale po svojoj površini zidova i svoda, ali su prokišnjavanjem vode s krova gotovo potpuno uništene na svodu, a mehaničkim oštećivanjem i u donjoj polovini zapadnog zida (sl. 4.). Središnji prikaz nalazi se u gornjem dijelu istočnog zida, a prikazuje Bogorodicu s Djetetom. U donjoj zoni nalaze se sa svake strane prozora svetački likovi. Na sjevernoj strani ispred šire arkade stoji lik Sv. Uršule koja u rukama drži koplja s bijelim zastavama, obilježenim crvenim križem. Svetica je okružena s više likova mladih djevojaka, djevica, koje su s njom podnijele mučeništvo. S južne strane prozora nalazi se lik Sv. Blaža u biskupskom ornatu. Uz njega je Sv. Barnaba sa svitkom u ruci, a do njega Sv. Dionizije, u biskupskom ruhu, prikazan bez glave, koju drži u rukama.“¹¹

Freske na zapadnom zidu jako su oštećene, očuvani su tek pojedini fragmenti, nedovoljni da se iščita što je bilo prikazano na njima. Na ostalim se poljima nalazilo petnaest prizora iz legende o Sv. Antunu Opatu Pustinjaku, od kojih su osam prizora u gornjoj zoni sjevernog i južnog zida posve uništeni, te je ostao samo podcrtež, a i taj vrlo blijed. Od sedam prizora donje zone uzduženih zidova, prva dva na sjevernom zidu također su uništena. U dva slijedeća polja nalaze se prizori smrti i pokopa Sv. Antuna. U prvom prizoru svetac leži u prednjem planu, a u drugom su prikazana dva pustinjaka koji nose mrtvog sveca.

Slika 4. Freske u crkvi sv. Antuna Opata

(Izvor: <http://www.istria-culture.com>, 2016.)

¹¹ Isto, str. 39.

6.2.2 Glagoljički grafiti

Svi oni koji su znali pisati, grebući oštrim šiljkom u boju i žbuku, zapisom su davali oduška svojim osjećajima i mislima, a tko nije znao izrazio bi se crtežom. Tako su nastajali pisani i crtani grafiti. Grafiti su pisani na latinskom, talijanskom i njemačkom jeziku, ali većina ih je zapisana na hrvatskome jeziku i glagoljici. Autori grafita većinom su bili svećenici, pisari, žakni, ali i neki pučani i seljaci koji su u to vrijeme bili rijetko pismeni. Jedna od župa u Istri u kojoj je postojala glagoljaška tradicija, bio je Barban. Akademik Fučić je na zidovima crkve sv. Antuna Opata iščitao 45 grafita iz 15. i 16. stoljeća. Najstariji grafit potječe iz 1429. Glagoljaši u svojim grafitima zapisuju svoja imena i prezimena, ali i nadimke koji su često duhoviti i zlobni. Iz grafita doznajemo, također, podrijetlo ljudi, njihova kretanja, te možemo pratiti emigracije i migracije. Također možemo saznati povijest običnih, malih ljudi, te povijest ljudske svakodnevice. Poput ostalih ljudi i glagoljaši se lakše hvataju pisarskog alata u trenucima kada su potišteni osobnim ili objektivnim brigama, tako niz glagoljaša kroničara bilježe svoje tjeskobe, izazvane ratnim nevoljama, epidemijama, gladi i elementarnim nepogodama.

„Na tim zapisima pratimo primjerice odjeke rata između Venecije i Austrije, u okviru tzv. *Cambraiske lige*. Žakan Marko zapisuje da je Barbanštinu 1587. pogodila velika studen pa *žito beše pomrlo*, a očevidac žakan Petar o prolivenoj krvi u Barbanu.“¹²

Oni koji nisu znali pisati, a takvi su činili većinu, svoju su misao, želju, predodžbu, jednostavno crtali. Najučestaliji motiv među istarskim crtanim, grafitima su crteži brodova; galije na vesla i teretni jedrenjaci. U barbanskom sv. Antunu nalazimo crteže niza jedrenjaka i galija iz 15. i 16. stoljeća. Crtali su ih oni mladići koje je Venecija novačila da služe kao mornari, veslači, galioti, kao radna snaga na mletačkim brodovima, a neki su na njima izdržavali sudsku presudu i kaznu. Grafiti su uglavnom na latinskom, talijanskom i njemačkom jeziku, no najveći je broj uparanih grafita na hrvatskom narodnom jeziku. Od pisama najčešća je bila glagoljica. Grafiti su se dugo zanemarivali, neprepoznati od lokalnog stanovništva, a nepoznati struci, skrivali su se ispod novih nanosa žbuke kojom su, nesvjesni blaga skrivenog na freskama i onoga u formi samih fresaka, lokalni građevinari popravljali štetu koju je vrijeme načinilo na zidovima i freskama mnogih istarskih crkava. Zbog kratkoće zapisa koje lokalno stanovništvo možda nije razumjelo, ili u njima nisu vidjeli mnogo smisla ili vrijednosti, ostale su zakopane, dok na njih nije naišao profesor Branko Fučić, ugledni znanstvenik, povjesničar umjetnosti, paleograf i putopisac. Fučić je propješačio Istru i otoke u

¹² Ibidem, str. 49.

potraži za skrivenim freskama, noćeći u srednjovjekovnim crkvicama, i pod svjetlom svijeća, skidajući nožićem s fresaka nove slojeve žbuke. Upravo u takvom poslu naišao je na uparane glagoljske grafite i odmah uočio njihovu veliku vrijednost, ne umjetničku, već povijesnu, jezičnu i etnološku. Osim povijesne i etnološke vrijednosti, ne treba zanemariti ni onu jezičnu. Zapisi, iako kratki, nude informacije o oblicima na narodnom jeziku toga vremena, kojih nema u kanonskim tekstovima, a često ni u zbornicima. Glagoljski grafiti u crkvi Svetoga Antuna pustinjaka obuhvaćaju oko 40 zapisa nastalih u različitim razdobljima. Napisali su ih popovi glagoljaši učeći glagoljska slova. Crkva je propatila veliku štetu i zbog same lokacije, zbog podizanja razine okolnoga tla našla se u nepovoljnom položaju kad su se u rovu oko nje počele zadržavati oborinske vode i vlažiti debele zidove sve do unutarnjeg dijela. To je rezultiralo mnogim oštećenim i nečitljivim grafitima, a mnogi su prekriveni novim slojem žbuke, koja je nanesena kako bi popravila dio štete.

6.3 Crkva sv. Jakova

U velikom bogatstvu spomenika kulture kojima Istra obiluje posebno mjesto zauzimaju srednjovjekovne crkvice jednostavnih oblika i skromnih dimenzija. Gradili su ih i oslikavali uglavnom domaći majstori. Te građevine i to slikarstvo predstavljaju značajne dokumente intenzivnog kulturnog života hrvatskih naselja u Istri. Jedan od takvih spomenika je malena jednobrodna gotička crkva sv. Jakova, smještena na sjevernom rubu Barbana, a izgrađena u 15. stoljeću. Ona je jedna od šest crkava koje se nalaze u Istri, a posvećene su sv. Jakovu. Crkva je izgrađena od grubo klesanih kvadara vapnenca, povezanih žbukom u nejednakim pasovima, dok su veći kvadri glatko klesani. Pravokutni prozori simetrično uz portal nalaze se gotovo u razini praga (sl. 5.).

6.3.1 Zidne slike

Tragove zidnih slika u crkvi Sv. Jakova uočio je 1893. povjesničar i novinar Marco Tamaro; otkrio ih je 1909. arhitekt i povjesničar arhitekture Cornelio Budinich, a očistio i konzervirao Konzervatorski zavod u Rijeci od 1961. do 1963. Na ravnom istočnom zidu nekadašnje apsidalne niše nalazi se jedinstvena kompozicija Bogorodice zaštitnice bratovštine, okružena svecima, koja je služila kao oltarna zidna slika. Kompozicija polukružnog oblika oštećena je na više mjesta, a dijelom je i izgubljen gornji sloj boje. U Istri se prikaz ovog tipa Bogorodice zaštitnice nalazi još samo u crkvi Sv. Martina u Bermu, u donjem dijelu istočnog zida. Dva anđela podržavaju krunu na Marijinoj glavi, a ispod raširenog plašta nalaze se likovi koji

imaju aureole na glavi. U tom prikazu osebujan je upravo taj element, da se pod plaštem nalazi skupina svetačkih likova, s rukama sklopljenim na molitvu. Zbog oštećenja prikaza u gornjem dijelu nije moguće ustanoviti jesu li i u Sv. Jakovu u Barbanu anđeli podržavali Bogorodičinu krunu. Od mnogih legendi o Sv. Jakovu najpoznatija je ona o hodočasnicima Sv. Jakova u Compostelu, koja nastaje pod utjecajem kulta Sv. Jakova i hodočašća u njegovo svetište Santiago de Compostela, a širili su je upravo hodočasnici i članovi bratovština. Legenda je zapravo odjek Josipove zgode u Egiptu.

„Tri su hodočasnika, otac, majka i sin, pošli iz Toulousa na put u Compostelu, odsjeli u jednoj gostionici u San Domingu de la Calzada, gdje je gostioničareva kći uzalud nastojala zavesti mladog i lijepog hodočasnika. Poput Potifarove žene koja se gledala osvetiti Josipu, gostioničareva kći mu je u torbu podmetnula jedan zlatni pehar i optužila ga za krađu. Kralj osudi mladića na smrt vješanjem, a roditelji nastavljaju hodočašće. Na povratku, svrativši do obješenog sina, vidjeli su da je on još živ, jer ga je pridržavao Sv. Jakov i onemogućio da se stegne uže oko vrata. Obavijestili su o tome kralja-suca koji to nije vjerovao, nego je rekao da mladić može biti živ upravo kao i pečeni pijetao i kokoš koji su se upravo nalazili na njegovu stolu. Uto je pijetao zakukurikao i poletio, te se i kralj uvjerio u istinitost tog čuda. Mladić je skinut s vješala i vraćen roditeljima, a djevojka i njen otac su kažnjeni.“¹³ Ova je legenda prikazana na zidnim slikama u crkvi sv. Jakova u devet scena.

Slika 5. Crkva Sv. Jakova u Barbanu

(Izvor: www.smrikve.com, 2016.)

¹³ *Barbanski zapisi*, sv. 2., str. 26.

6.4 Crkva Majke Božje od Oranice

Crkva Blažene Djevice Marije od Karmela (Majke Božje od Oranice) nalazi se na samom ulazu u Barban iz smjera Žminja (sl. 6.), a sagrađena je 1664., među poljima izvan naselja, od lijepo klesanog kamena. Iste godine crkva se spominje pod nazivom Gospe Karmelske. Iako sve isprave bilježe naziv „od oranice“, koji se nije prevodio niti u dokumentima na latinskom jeziku, danas se koristi naziv „na ravnici“. Naime, na njezinu svetkovinu, 16. srpnja iz župne je crkve polazila procesija, te se tamo održala misa u čast Gospe od Karmela.

„Danas je uglavljena na zelenom ljevkastom otoku, na raskršću prometnica iz smjera Žminja i Vodnjana. Pravokutnog je tlocrta. Strukturu zidova čine krupni klesanci uslojeni u redove nejednakih visina. Pročelje raščlanjuju trostruko profilirani portal ravnog nadvratnika i po jedan kvadratični prozorski otvor, bez istaknutog kamenog okvira, uz obje strane portala. Na sjevernom pročelju bočni ulaz pregrađen je u prozor. Također, važno je napomenuti, da isklesani natpis na ploči, na zapadnom pročelju svjedoči o obnovi iz 1863. godine.“¹⁴

Slika 6. Crkva Majke Božje od Oranice

(Izvor: www.panoramio.com, 2016.)

¹⁴ Crkva Majke Božje od Oranice, *Barbanski glasnik*, br. 26, Barban 2010., str. 10.

7 NEMATERIJALNA BAŠTINA – KUD BARBAN

Kulturno-umjetničko društvo Barban osnovano je 17. travnja 1976. Za prvog je predsjednika izabran Josip Maurić. Društvo je svoj rad odredilo trima osnovnim aktivnostima, odnosno radom triju odjela: folklornim odjelom, odjelom mješovitog pjevačkog zbora i odjelom recitatora. Slične su aktivnosti potaknute i u drugim istarskim mjestima u to vrijeme. Lokalne zajednice su se, organizirano ili spontano, natjecale i nadmetale u iskazu svojih zavičajnih manifestacija, sadržaja i vrednota. Folklorni je odjel djelovao kroz rad skupine narodnih pjevača, skupine svirača narodnih instrumenata i skupine plesača. Izravan poticaj za osnivanje takvog Društva dala su dva velika glazbena pedagoga, etnomuzikolozi Slavko Zlatić i Renato Pernić, koji su na čitavom Poluotoku poticali niz manifestacija u cilju očuvanja i populariziranja izvorne narodne glazbe istarskog podneblja.

„Osim očuvanja u njegovanju izvorne narodne glazbe na Barbanštini, aktivnosti KUD-a su si, u vrijeme osnivanja Društva, dali zadatak da porade i na obnovi i čuvanju autohtonih plesova svoga kraja. Barbanski balun i starinska polka bili su prvi plesovi koje su barbanski plesači usvojili. Barbanski balun najrašireniji je i najkarakterističniji istarski ples. Vrlo je živ i temperamentan ples, vrsta kola. Pleše se, najčešće, uz glazbenu pratnju miha ili roženica. U plesu postoje četiri osnovne figure: okolo hodit, prebirat, valcat i vrtit. Vođa plesa je prvi plesač koji svojim znakom – snažnim uudarcom nogom o pod, određuje kada će se izvoditi određena figura.“¹⁵

Valja istaknuti da se posebna pozornost pridaje i čuvanju originalnih narodnih nošnji Barbanštine, što zaokružuje vrijednost i autohtonost folkloristike, danas rijetko viđene u Istri.

7.1 Tradicionalna odjeća – narodne nošnje

Tradicionalna odjeća na Barbanštini je u prošlosti imala mnogo sličnosti s odjećom kakvu su nosili stanovnici zapadne Istre: klinasti kroj, materijal od kojeg je izrađivana, te ukrasi na suknenim dijelovima odjeće i košuljama. Od početka do sredine 20. stoljeća, tradicionalna se odjeća, kakva se do tada nosila u selima Barbanštine, počela pod utjecajem industrijalizacije, zamjenjivati drugačijim načinima odjevanja. Muškarci su tradicionalni način odijevanja napustili desetljećima prije žena. Znanja o tradicionalnoj odjeći su skromna, temeljena

¹⁵ Maurić, J., *Barbanska dota*, KUD „BARBAN“ Barban, 2007., str. 55.-56.

uglavnom na manjem dijelu predmeta sačuvanih u muzejima, kazivanju starijeg stanovništva, te proučavanju dostupnih opisa i slikovitih materijala.

7.1.1 *Ženska tradicionalna odjeća Barbanštine*

Ženska tradicionalna odjeća Barbanštine sastoji se od sljedećih dijelova: faco, košulja, moderna, kanica, čarape, cipele, čerma i krpeta. Faco (marama za glavu) se izrađuje od debelog čvrstog bijelog platna, četvrtastog oblika. Ukrašen je raspletom u prorezima platna te bijelim vezom uz rub. Na svakom kutu marame je jedna resa, izrađena od konca, duga oko 15 centimetara. Marama se štirkaju da budu što čvršće kada se stave na glavu, tada izgledom podsjećaju na trokutastu kapu. Košulja se nekada izrađivala od vrlo tanko tkane konoplje ili bijelog pamučnog platna. Bogato je nabrana na zapešćima i na vrhu rukava. Nekad su postojale dvije vrste košulja; one napravljene od jednog dijela s rukavima, te dvodijelne košulje, rezane u struku, također s dugim rukavima. Moderna (haljina) je gornja vunena odjeća koja se oblači iznad košulje, a izrađena je od povaljanog sukna smeđe boje (sl. 7.). Na dno moderne se stavlja pano, kupovno sukno u boji. Različite boje pana označavaju društveni status žena, npr. djevojke nose samo crvenu panu, te kombinaciju crveno – plavo, crveno – zeleno – plavo. Mlade udane žene nosile su kombinaciju pana, plavo – zeleno, samo zeleno ili samo plavo. Starije žene nose tamno plavu i crnu panu. U struku se moderne vežu pojasom – kanicom, a nakon vezivanja slobodni krajevi ostaju visjeti na lijevom boku. Kanice su izrađivane od vune živih boja, s motivima sitnih rombova i cik – cak linijama. Bičve (čarape) su se izrađivale od bijele vune (za zimu) ili pamučnog konca (za ljeto), a bile su duge do koljena. Čerma je težak zimski kaput bez rukava, izrađen od tamno smeđeg povaljanog sukna. Krpet (oblik velikog šala) se zagrće od ramena do leđa i ruku. Pravokutnog je oblika, a na oba uža kraja završava resama. Krpet se, kao i čerma, nosi zimi za zaštitu od hladnoće.

Slika 7. Narodna nošnja Barbanštine

(Izvor: <http://www.kudbarban.hr>, 2016.)

7.1.2 Muška tradicionalna odjeća Barbanštine

Mušku tradicionalnu odjeću čine: klobuk, košulja, kružat, brgeše brnaveke, bičve, postoli, jaketa, kamižola i kapot s kapučon (sl. 8.). Klobuk je pokrivalo za glavu, niska kapica visine oko 6 centimetara, bez oboda. Izrađivala se od dva komada stupanog sukna tamno smeđe boje. Oko rubova je opšiven panom tamno plave ili crne boje. Košulja se izrađivala od bijelog platna, na zapešćima i na vrhovima rukava bogato je nabrana. Košulje imaju niski ovratnik, položen okomito uz vrat. Kružat se oblači iznad košulje, izrađen je od stupanog sukna tamno smeđe boje. Kružat je, uglavnom, dug do struka i nema rukave, ima dva veća džepa u razini struka i jedan mali džep na prsima. Oko rubova je opšiven panom tamno plave ili crne boje. Brageše brnaveke (hlače) su krojene usko uz nogu, izrađene od finijeg bijelog sukna. Hlače se na dnu nogavica kopčaju s jednim do dva gumba i uglavnom nemaju džepove. U struku se kopčaju na poseban način, koristeći vezice u donjem djelu i dugmad na gornjem dodatku. Neke hlače za zakopčavanje imaju samo gumbе na bokovima. Čarape su se u zimskim

mjesecima nosile ispletene od vune bijele boje, a ljeti su se nosile izrađene od pamučnog konca. Kamižola je vrsta prsluka bez rukava, okruglog vratnog izreza koja dužinom seže do koljena. Također valja još spomenuti kako su muškarci nekada nosili na lijevom uhu zlatni ranćin (naušnicu) kružnog oblika.

Slika 8. Muška narodna nošnja Barbanštine

(Izvor: <http://www.kudbarban.hr>, 2016.)

8 ZAKLJUČAK

Barban je malo slikovito i povijesno mjesto u jugoistočnom dijelu Istre. Temeljem razrađenih podataka može se zaključiti kako je Barbanština imala zanimljivu povijest. Proučavanje bogate prošlosti Barbana i Barbanštine najviše se spominje u ostavštini Josipa Batela. Ona se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Najstariji zapisi koje je Josip Batel uočio i smatrao da ih treba zabilježiti vezani su uz gotovo tri stoljeća vladavine venecijanske obitelji Loredan, feudalnih gospodara Barbansko-rakljanskog feuda.

Različiti vladari i civilizacije nosili su sa sobom nove smjernice, od kojih su danas ostali tragovi koji predstavljaju vrijedno kulturno-povijesno nasljeđe kojim se Barban i Barbanština svakako ponose. Neki od tih spomenika prošlosti su: četiri crkve (župna crkva sv. Nikole - sagrađena 1701. u baroknom stilu, crkva sv. Jakova Apostola, crkva sv. Antuna Pustinjaka, crkva Majke Božje od Oranice), glagoljski zapisi u crkvi sv. Antuna Pustinjaka i glagoljski grafiti u crkvi sv. Jakova. Veliku važnost u Barbanu imao je Petar Stanković / Pietro Stancovich. Petar Stanković bio je svećenik, ali se bavio raznim područjima; arheologijom, jezikoslovljem, bilježio je narodne običaje, bavio se izumima, zoologijom, botanikom. Treba spomenuti i to kako se Barban i Barbanština ponose svojom nematerijalnom kulturnom baštinom, od kojih se ističe Kulturno-umjetničko društvo Barban. Društvo je svoj rad odredilo trima osnovnim aktivnostima, odnosno radom triju odjela: folklornim odjelom, odjelom mješovitog pjevačkog zbora i odjelom recitatora. Lokalne zajednice su se, organizirano ili spontano, natjecale i nadmetale u iskazu svojih zavičajnih manifestacija, sadržaja i vrednota.

Smatram kako je Barban, iako maleno mjesto, svojom zanimljivom poviješću, bogatom kulturnom baštinom ostvario niz prednosti za razvoj turizma. To dokazuju i podatci prema kojima su gotovo u svakom naselju obnovljene ili izgrađene kuće za odmor, a na području nekih naselja ima već sada veći broj turističkih ležajeva nego stanovnika. Obnovljena sela s ponudom luksuzno opremljenih vila s bazenima i brojnim drugim sadržajima, te gastronomski, adrenalinski, rekreativni i kulturni sadržaji pridonijeli su ubrzanom razvoju turizma općine u posljednjih desetak godina.

LITERATURA

Knjige:

- *Barban i Barbanština*, Izdavačka zajednica Čakavskog sabora, Pula 1976.
- Bertoša, Slaven, *Barban i mletački Loredani: život u pokretu, ljudi i događaji*, Barban-Pula-Pazin 2015.
- Maurić, J., *Barbanska dota*, KUD „BARBAN“, Barban 2007.

Časopisi:

- *Barbanski zapisi*, sv. 1., Općina Barban, Barban 2013.
- *Barbanski zapisi*, sv. 2., Općina Barban, Barban 2014.
- *Barbanski zapisi*, sv. 3., Općina Barban, Barban 2015.
- *Barbanski zapisi*, sv. 4., Općina Barban, Barban 2016.
- Crkva Majke Božje od Oranice, *Barbanski glasnik*, br. 26, Barban 2010.
- Lukšić, M. E., Zaslужni Barbanac Petar Stanković (1771. – 1852.), *Croatica Christiana periodica*, br. 34, Zagreb 1994., str. 117.-130.

Internet:

- <http://tz-barban.hr/hr/povijest.php?cat=povijest> (10. prosinca 2015.)
- <http://tz-barban.hr/hr/povijest.php?cat=povijest> (20. ožujka 2016.)
- <http://os-barban.skole.hr/skola/povijest> (20. ožujka 2016.)
- <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2015/08/07/istarski-kasteli-naselja-jugoistocne-sredisnje-istre-i-labinstine/> (22. ožujka 2016.)

PRILOZI

Barbanska loža:

<http://www.smrikve.com/istria/books/smrikve/places/east-istria/barban/p-view-photos.html>

(10. kolovoza 2016.)

Crkva sv. Nikole u Barbanu:

<http://www.panoramio.com/photo/123637150> (10. kolovoza 2016.)

Crkva sv. Antuna Opata:

<http://www.istria-culture.com/en/the-church-of-st-anthony-i7> (11. kolovoza 2016.)

Freske u Crkvi sv. Antuna Opata:

<http://www.istria-culture.com/en/the-church-of-st-anthony-i7> (11. kolovoza 2016.)

Crkva sv. Jakova:

<http://www.smrikve.com/istria/books/smrikve/places/east-istria/barban/p-view-photos.html>

(11. kolovoza 2016.)

Crkva Majke Božje od Oranice:

<http://www.panoramio.com/photo/123666645> (18. kolovoza 2016.)

Narodna nošnja Barbanštine:

<http://www.kudbarban.hr/stranica/> (18. kolovoza 2016.)

Muška narodna nošnja Barbanštine:

<http://www.kudbarban.hr/stranica/sekcije-kud-a/> (19. kolovoza 2016.)

SAŽETAK

Završni rad govori o Barbanu, odnosno o njegovoj kulturnoj baštini. Barban je središte Općine Barban, koja ima izlaz na more u Raškom zaljevu. Mnogi su pisali o prilikama u Barbanu, pa je to danas izvor za proučavanje barbanske prošlosti. Povijesnu građu, dokumente i isprave koji se svojim sadržajem odnose na Barban i njegovo područje počeo je objavljivati Pietro Kandler. Takvim radom istaknuo se i Josip Batel, nekadašnji načelnik barbanske općine, koji je za svog službovanja sedamdesetih godina XIX. stoljeća u tada još postojećem arhivu barbanske općine odabrao i prepisivao najznačajnije dokumente barbanske prošlosti, a neke i objavio.

Za Barban i Barbanštinu je svakako zaslužan Petar Stanković / Pietro Stancovich. Bavio se spisateljskim radom te je objavio dvadesetak radova, što ga svrstava među najplodnije pisce u Istri tijekom prve polovice 19. stoljeća. U Barbanu je rođen, umro te je pokopan. Valja spomenuti kako se Barban ponosi i svojim kamenim zapisima kojih zaista ima mnogo. Župna crkva Sv. Nikole čuva najviše kamenih zapisa, za koje je Josip Batel smatrao da ih treba zabilježiti. Osim zapisa, u barbanskim crkvicama ističu se freske, grafiti te zidne slike. Crkva sv. Antuna Opata oslikana je freskama u prvoj četvrtini 15. stoljeća. Isto tako, poznata je po grafitima čiji su autori većinom bili svećenici, pisari, žakni, ali i neki pučani i seljaci koji su u to vrijeme bili rijetko pismeni. Zidne slike mogu se uočiti u crkvi sv. Jakova, koja je smještena na sjevernom rubu Barbana, a izgrađena je u 15. stoljeću. Od crkvica u Barbanu još se ističe crkva Majke Božje od Oranice, sagrađena 1664. među poljima izvan naselja, od lijepo klesanog kamena.

Osim crkava koje čine veći dio kulturne baštine Barbana, treba spomenuti i barbanski kaštel, te nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se odnosi na Kulturno-umjetničko društvo Barban i tradicijsku odjeću Barbanštine. Srednjovjekovni kaštel bio je opasan bedemima i kulama, od kojih su sačuvane dvije kule, jedna okrugla a druga četverokutna. U kaštelu je boravio i uredovao gosposkijski kapetan koji je kao obrazovana osoba upravljao čitavim krajem u ime vlastelina Loredana, koji je živio u Veneciji. Kada je riječ o Kulturno umjetničkom društvu Barban, ono je osnovano 17. travnja 1976. Cilj je bio očuvanje narodnih tradicijskih plesova, a sam ples izvodio se u posebnoj odjeći koja se naziva narodna nošnja. Znanja o tradicionalnoj odjeći su skromna, temeljena uglavnom na manjem dijelu predmeta sačuvanih u muzejima, kazivanju starijeg stanovništva, te proučavanju dostupnih opisa i slikovitih materijala.

Ključne riječi: kulturna baština, Petar Stanković, Barbanski kameni zapisi, crkve, kaštel, Kulturno – umjetničko društvo Barban, tradicijska odjeća barbanštine

ABSTRACT

The thesis discusses Barban and its cultural heritage. Barban is the centre of the Municipality of Barban and has access to the sea in the bay of Raša. Many have written about the situation in Barban, and that writing today is a source for study of Barban's history. Pietro Kandler began to publish historical material, paper and documents which are related to Barban and its surrounding areas. Josip Batel is also highlighted throughout this type of work. He was the former head of the Barban Municipality and during his time as mayor in the seventies of 20th century he selected and copied the most important documents about Barban's past from the existing archive of Barban's Municipality and published some of them.

Petar Stankovic is also credited for the recognition of Barban and the Barbanština area. He was a writer and published more than twenty papers, which places him among the most prolific writers in Istria during the first half of the 19th century. He was born, died, and buried in Barban. It is worth mentioning that Barban is extremely proud of its many stone plates. The parish church St. Nikola kept most stone inscriptions, which Josip Batel felt should be registered. Apart from the stone plates, the Barban churches emphasize frescoes, graffiti and wall paintings. The church of St. Antuna Opata was painted with frescoes in the first quarter of the 15th century. It is also known for its graffiti whose authors were mainly priests, scribes, but also some commoners, and peasants who at that time were rarely literate. Wall paintings can be seen in the church of St. Jakov, which is located on the northern edge of Barban, and was built in the 15th century. Out of the churches in Barban the Church of Our Lady of the Valley (Crkva Majke Božje od Oranice) is also notable. The church was built in 1664 from beautifully carved stones among the fields outside the village.

Besides the churches that make the most part of the cultural heritage of Barban, we should mention the Barban castle, as well as the intangible cultural heritage, which refers to the Cultural - Artistic Association Barban and traditional clothing of Barban. The medieval castle was surrounded by walls and towers, of which two towers are preserved, one round and the other square. The castle was inhabited by the manorial estate captain who was an educated person and managed the whole area in the name of the nobleman Loredan, who lived in Venice. The cultural and artistic society of Barban was established on April 17th 1976. The aim of the society was to preserve traditional folk dances, and the dances were performed in special clothing called national costume. Knowledge of traditional clothing are modest, based

mainly on a small selection of objects preserved in museums, sayings of the older inhabitants, and the study of the available descriptions and scenic materials.

Keywords: cultural heritage, Peter Stankovic, Barban stone plates, church, castle, cultural - artistic society of Barban, traditional clothing of Barban

Translated from Croatian to English by Isabella Frančula, B. S. in Hospitality and Service Management from RIT Croatia, Division of Rochester Institute of Technology, Rochester, N. Y., U. S. A.